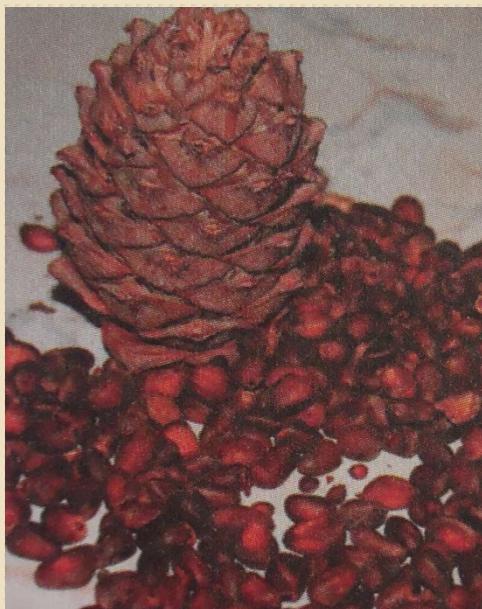

Проект «Тайга кежии – тоорук»

Чадамба Диана,
Булун-Терек школазынын
3-ку класстын оореникчиizi
Башкызы: Тергиин А.Ч.

Сентябрь, 2016

Тайга кежии - тоорук

- Чудурук дег борбак,

Чуксуг чыды чаагай

Кузун бышкан ойде

Хурен апаар тоорук.

- Кирбик санай сайлыг

Кижи ону казыыр.

Узум, чигир ышкаш,

Уруннери амданыг.

- Диин, кээрген база

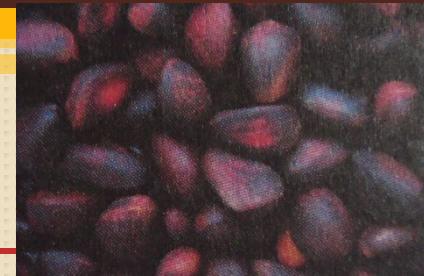
Сорулгазы

- Тооруктун ажық-дузазын билип алыр.
- Бойдус хурээлелинин байлаа-бile таныжып, хайгаарал, сонуургап, торээн Тывавыстын бойдузун билип алрынга ооренир.
- Ада-огбевистин амыдыралын ооренири
- Бойдустун байлаан унелеп билири.

Тайга чернин унужу

- Пош (кедр) – ине бурулуг, монге ногаан, тайга черге унер унуш. Ине бурулери узун, чымчак болур. Оон эн-не унелиг чемижи – тооруу.
- Пошту кезип узуткаары хоругlug.
- Поштун бурузунде витаминнер хой, ынчангаш хан четпесте, цинга деп аарыгларга ажыглап турар.
- Улус чустер, ревмотизм аарыгларынын уезинде чиннээринге, кеш аарыгларынга чаар (бурузун).

Тоорук сайы – «ыяштын хлеви»

- Тооруктун чочагайы (кедровые шишки) -
- Сибирьде тооруктун сайын «ыяштын хлеви» деп турар. Тооруктун сайынын иштин тооруктун уруну дээр. Ында кончуг ковей витаминнер бар болганындан ол кончуг эки чем болгаш эм болур.
- Тооруктун урунунден далган ундуруп ап турар.
- Пош тооруун конфета болгаш оске-даа чемнер кылышынга ажыглаар. Тооруктун чемижинде ус 60-70 хууну ээлеп турар. Оон узун чемге, саван кылышынга ажыглаар.
- Тооруктун сайынын картындан спирт, ацетон, уксустуг кислота ундуруп алыр.
- Тайгаларда хой болганындан кижилер шоодай-шоодайы-бile чыггац, садып турар. Ол дээрge бойдус бистин азыракчывыс деп чувени коргузуп турары ол-дур.

Онза чараш, байлак бойдузувусту биске кым кадагалап арттырганыл?

- Бистин ада-огбелеривистин бойдуска хамаарылгазы онзагай турган. Олар долгандыр турар бойдустун байлаан кайы хамаанчок дегбес турган. Оларга харын чудуп, тейлеп тургаш, херек чуулдерни бойдустан ойлей дилеп ап чораан.
- Ону кайыын билип болурул?

Тыва чоннун салгал дамчаан ужурлары

- Улустун аас-чогаалы

Бойдустан эртеннин-не оршээл дилээри:

Эртен эрте туруп тейлээр
Эртинелиг тандым, оршээ!
Дангаар эртен туруп тейлээр
Дагылгалыг тандым, оршээ!

- Йяш кезерде дилег:

Тос тандым, Долаан Бурганым!

Аргажоктан хереглээш,
Адап, сурап келдим.

Ачылыг эт кылым ол,
Ажыы чок тургуспас мен.
Ортемчейнин бо ыяжын
Оршээп, хайырлап кор.

- Тоолчургу чугаа

Тоорук сутту-даа, тарааны-даа солуп болур. Аш-чут уезинде чон тайгаже унуп, тооруктун сайын соктааш, шай суттеп ижип турган. Чамдык тайгаларда бала, согааштар ам-даа бар бооп турар.

Туннел.

- Тоорук – чемге ажыглаар, эм шынарлыг унуш.
- Бистин бойдузувус байлак, ажык-дузалыг.
- Кижи-бите бойдус хуннун-не аралажып, чугаалажып, бот-боттарынга хундукелдиг чораан.
- Тыва чон унуштер дугайында тывызыктар, шулуктер, ырларны чогаадып турар.
- Бистер база бойдусту камнап, чараш чанчылдарны сагып, дараазында салгалга ол хевээр дамчыдар ужурлуг бис.

Дыннаанынар дээш,
четтиридим!
Кадык болунар!

